

Hónapló

Dalos György

Ammán

Budapest–Ammán–Budapest, 2023. szeptember–október

Miért épp Ammánban, kérdezték csodálkozva barátaim, akiknek elmondtam, hogy kerek születésnapomat A.-val édes kettesben Jordánia fővárosában készülök eltölteni. Erre a kérdésre háromféle válaszom volt talonban.

1. Ferihegyről olcsó fapadoson, három óra alatt lehet odajutni. 2. Látni akartam végre egy igazi arab metropoliszt. 3. Jó messzire akartam kerülni az orosz–ukrán háborútól. Ami a világvárosi elvárásomat illeti, nem csalódtam. Alkonyattájt Ammán dimbes-dombos negyedében álló szállodánkból hosszú lépcsősorokon gyalog ereszkedtünk le az óvárosba, s mire leértünk, épp beesteledett. Az este azonban nem sötétséget hozott, hanem olyan fényözönt, hogy kis híján belevakultunk. A kivilágított Prince Abdullah sugárúton hatalmas embertömeg nyüzsgött, eladók, vásárlók és báméskodók elegye. Mindent lehet kapni mobiltefontól imaszőnyegig. Tulajdonképpen ez a kavalkád maradt meg bennem legerősebb benyomásként, mert Ammán különben tetszetős fekvésétől eltekintve nem klasszikus szép város. A központ a 20. század elején épült ki, a házak legfeljebb háromszintesek, a mellékutcák zezzugosak, régészeti szenzációt a „római színház” és a citadella nyújt. Legtöbb belvárosi étteremnek utcára néző emeletes erkélyrésze van, s a legszerényebb is ízléssel, kellemesen van berendezve.

Jordánia fiatal ország, 1946-ben jött létre és állami önazonossága Huszsein király személyéhez kötődik. Ez az uralkodó 1952 és 1999 között, tehát negyvenhét esztendeig ült a Hasemita Királyság trónján, fölöttébb zaklatott időkben, olykor súlyos vereségeket elszenvedve, területeket veszítve – így az 1967-es hatnapos háborúban Ciszjordániát és benne Kelet-Jeruzsálemet –, 1970-ben pedig átélt egy véres polgárháborút. Tény azonban, hogy 1973 óta a kis ország – területe és lakossága szerint Magyarország-szabású – sikeres hintapolitikával igyekezett kimaradni a közel-keleti válságokból, ami nyersanyagszegénysége és gyenge gazdasági teljesítménye mellett kész szerencse. Huszsein uralma forma szerint „alkotmányos monarchia” volt, bár őt magát a legjobb indulattal sem lehetett cseppentett demokratának nevezni. De azért ötven békeév, pláne ezen a tájon, mondhatnánk újmagyar szólással – „nem semmi”. Nyilván emiatt is ápolja Huszsein emlékét az egykori nemzetgyűlési épületben berendezett Parlamenti Élet Múzeuma, benne a király protokollszobájával. Itt külön trónja volt, míg tanácsadói arany-kárpitos fotelokban ülték körül. A parlamenti ülészak megnyitásakor innen egy kis ajtón lépett be a képviselőházba, hogy megtartsa trónbeszédét.

Furcsa világ ez, annyi szent! Se nem Európa, se nem Ázsia. Egyszerre archaikus és posztmodern. Az utcákon burnuszos muszlimok, hosszú szoknyás, sálakkal keretezett arcú asszonyok, a kávézóban farmeres fiatal fiúk és lányok, valamint vízzipás öregek üldögélnek. Alkoholt nem szolgálnak fel, bár némely étterem előtt a fogyasztót csábító felhajtók elárulják, hogy a belső helyiségekben bort is lehet rendelni, a speciális italboltokban kellően magas áron bármely szeszes ital kapható. Az arab konyha a legelterjedtebb, mást nem is igen látni, az etióp vendéglők a Covid óta bezártak. A négy-milliós városban van egy orosz vegyesbolt, ottjártunkkor a legtöbb vásárló fagyasztott pelmenyit és barna kenyeret keresett. Egy alsó polcon néhány használt könyv között Nyikolaj Karamzin (1766–1826) *Szegény Liza* című klasszikus elbeszélésére bukkantam, és másfél dinárért meg is vettem. A könyvecskét a Szovjetszkij Piszatyel adta ki 1987-ben. Példányszám: 700 ezer, olvasom elhúlten a kolofonon.

Az orosz–ukrán hadakozástól egyébként valóban sikerült messzire kerülni, okostelefonomon tévét nem néztem és híreket nem olvastam. Egy kávézóban belelapoztam a Jordanian Timesba, Ukrajnáról a negyedik oldalon kis hírben írtak, míg a címlapon vastag betűs tudósítást közöltek az azeri–örmény konfliktusról. Érhető: a muszlim hírolvasókat közelebb-ről érintették a zömmel azonos hitvallású azeriekről szóló beszámolók. Akkor még Jordániától hetven kilométernyire, a szomszédos Izraelben béke volt.

*

Legnehezebb ebben a mostani öldöklésben, hogy valósággal testi reakciót vált ki belőlem – nem tudok ellenállni annak a késztetésnek, hogy munka közben vagy szünetében újra meg újra ráklikkeljek a keresőben az „Israel”, „Izrael”, „Израиль” szavakra, önkínzó alapossággal percről percre próbáljam nyomon követni az eseményeket, elemezni és megérteni a különféle megnyilatkozásokat, politikusokét, katonákét és ártatlan áldozatokét. Mindeközben történész szeretnék maradni, aki oknyomozó buzgósággal ássa bele magát a konfliktus évszázadokra visszanyúló előzményeibe, de mégse tudom hűvös tárgyilagosságba rejteni a megrendülést, amelyet ez a kataklizma kivált belőlem. Legpontosabban Ady *Krónikás énekével* tudnám kifejezni: „Iszonyú dolgok mostan történülnek, / Népek népekkel egymás ellen gyűlnek, / Bűnösök és jók egyként keserülnek, / s ember hitei kivált meggyöngülnek.”

Ezt az érzést már a kaukázusi vérontás, Bucsa és Melitopol is kihozta belőlem, de a mostanihoz a személyes kétségbeesés is hozzájárul. Zsidó lévén túl közel vagyok a témához. Háborúban születtem, gyakran járok Izraelben, sok ismerősöm él ott, köztük a valamikori Zsidó Fiúárvaház velem egyívású növendékei. Ha a Facebookon rákérdezek, hogy mi van velük, egy pillanat alatt értesülök aggodásukról fiuk, lányuk, vejük, unokájuk miatt, akik épp aznap reggel kapták meg sms-ben a hadsereg gyorsbehívóját. A fejlemények egyszerre villámgyorsak és csigalassúak. Félve szoktatom magam a gondolathoz, hogy ez a háború is az abbahagyhatatlan, ciklikus összetűzések közé fog tartozni, és Izraelnek nem annyira elsöprő győzelmét kívánom, mint in-

kább azt, hogy minél gyorsabban és minél kevesebb áldozattal kerüljön ki a pokoli helyzetből.

Az elmúlt héten a Hamásszal szembeni érthető és jogos gyűlölet mellett egy másik indulat is megjelent az izraeli társadalomban: a katonai titkosszolgálatok elleni düh, amiért nem jelezték időben a fenyegető katasztrófát, s így a terroristáknak sikerült kihasználniuk a meglepetéshatás előnyét – mi több, talán még jelen pillanatban sem veszítették el teljesen a kezdeményezést. Úgy érzem, hogy ez a vád, így, a Moszadra kihegyezve kissé túlzott, igaztalan. Egyfelől nincs tökéletes elhárítás, a Moszad sem az. Lám, az USA legendás titkosszolgálatainak sem sikerült megelőzni 2001 őszén az Al-Kaida terrortámadását, s nota bene, 1941 nyarán a Szovjetuniót is váratlanul érte Hitler csapása. Másfelől épp a titkosság miatt nem tudjuk, milyen információkat adtak, és főleg, hogy a politikai vezetés mihez kezdett ezekkel. Az izraeli tévé orosz nyelvű adásában ritkasáértékű nyílt vita zajlott erről. A szakértők arra hajlottak, hogy a háború befejeztével – bár már ott tartanánk! – a kormány felelőssége is terítékre kerül. Egyelőre azonban nyugton hagyják a kérdést, s a politikai ellenzék szükségkormányt alkot Netanjahu kabinetjével, ami tekintettel a háborút megelőző belpolitikai csatározásra, csakis az izraeli társadalom egészséges reflexeivel magyarázható.

*

Nem akármilyen küldeményt hozott a posta: müncheni kiadómtól kaptam néhány dokumentumot, amelyeket 2019-ben megjelent önéletrajzomhoz mellékeltem. Ezeket nem használták fel, elkallódtak, én már meg is feledkeztem róluk, de most, hogy előkerültek, lektornóm sűrű bocsánatkérések közepette visszaszármaztatta őket. Legértékesebb közöttük nagyapám nagyanyámhoz és akkor ötesztendő anyámhoz intézett három levelezőlapja az orosz hadifogságból, ahonnan nem tért vissza többé. Magáról a szomorú történetről az olvasónak beszámoltam már (*MV*, 2019. szeptember), ám a német nyelvű, orosz és osztrák-magyar cenzúra pecsétjével ellátott szövegekből ideidéznék néhány korfestő részletet.

„Közlöm Veled – írja nagyapám 1917 áprilisában a permi kormányzóság Szoszvai hadifogolytáborából –, hogy teljesen egészséges vagyok s örülnék, ha felőletek is ugyanezt hallanám. Hogy vagytok, drágáim? Felőlem egészen nyugodt lehetsz. Remélem, hogy viszontlátásunk ideje már nincs túl messze. Kérlek, írd gyakran és kimerítően. A csomagot még nem kaptam meg. Az időjárás javul (itt egy sort kihúzott az osztrák-magyar cenzúra.) Legyetek jól, drágáim, üdvözlés és csókol benneteket Ármin. [...] 1917. október 1. 1917. július 10-i keltezésű lapodat megkaptam. Mariska (nagyanyám nővére – D. Gy.) 1917. június 9-i levelét is megkaptam, egyidejűleg neki is írtam. Én elég jól vagyok. Hol töltöttétek az idei nyarat? Remélem, hogy a lehető legrövidebb időn belül viszontlátjuk egymást. [...] Legyetek jól, drágáim, tiszta szívből üdvözlés és csókol mindőtöket Ármin.” S végül az utolsó megérkezett levelezőlap: „1917. december 14. Közlöm Veled, hogy teljesen egészséges vagyok s örülnék, ha felőletek is ugyanezt hallanám. Mostanában megint ritkábban hallok hírt felőletek. Hogy vagytok, drágáim? Felőlem egészen nyugodt lehetsz. Itt nem szenvedek hiányt semmiben. Adja Isten,

hogy minél hamarabb viszont lássuk egymást. Remélhetőleg már nem fog sokáig tartani. Férjhez ment-e már Mariska? Legyetek jól drágáim.”

Hogy „férjhez ment-e Mariska?“, kérdezed, Nagypapa. Igen, Mariska, Reichenfeld Mária férjhez ment, mindjárt a háború után, 1918 novemberében, egy neves keszthelyi ügyvédhez, dr. Kardos Zoltánhoz. Sajnos nem ismerhettem meg őket, mert megint jött egy háború, és 1944-ben elhurcolták mindkettőjüket.

Hargitai Miklós

Nem értjük

Nem értjük a spanyolokat. Itt élünk köztük immár tizennegyedik hónapja, és ezalatt a bő egy év alatt egyetlen ember-ember közötti agressziót (veszekedést, üvöltözést, pláne verekedést) nem láttunk. Siófok-külső spanyol megfelelőjén lakunk, erősen turizmus által fertőzött területen, tehát még csak azt sem mondhatjuk, hogy kizárólag spanyolok vannak körülöttünk. Rendszeresen bejárunk Malagába, ami egy 500 ezres kikötőváros, és lakosságának nagyjából ötöde-negyede-harmada (forrása válogatja) külföldi. Karnyújtásnyira van Marokkó, rengeteg a marokkói bevándorló. Egyszóval abszolút multietnikus a környezet, a populáció egy része folyamatosan cserélődik, szépen fogy minden, ami az idegenforgalmat meg a vendégek stresszoldását és örömhormon-termelését olajozza – és semmi. Egy eset volt, azt hiszem, röviden már beszámoltam róla: egy lámpánál egy rosszul sikerült besorolás után történt röpke szóváltás. Annyira meglepett, hogy csak utólag esett le: egyből otthonosan éreztem magam, kicsit szégyenkeztem is utána, hogy akaratlanul is ennyire előítéletes vagyok az óhaza iránt. De a tényeken nem változtat, ezek nem veszekednek, és a konfliktusaikat, ha vannak, magukba fojtják. A bűnözésnek szintén semmilyen formájával nem találkoztunk: a gyerekek éjfélig az utcán vannak, de még utána is nyugodtan el lehet menni futni vagy sétálni, semmi nem fog történni, ami aggodalomra adna okot. Állítólag minden évben elkötnek pár autót, és létezik még a besurranó tolvajlás is, de ha az ember nagypályás gonosztevőkkel akar találkozni, ahhoz egészen Marbelláig kell menni – ott meg minden legalább 20-30 százalékkal drágább a könnyen jött pénzüket költő rosszemberek miatt, úgyhogy minek mennénk oda?

Ez a fajta nyugalom – nevezhetjük enerváltságnak is – átsugárzik a politikába. Spanyolországnak most már nagyjából fél éve nincs kormánya. Hivatalosan ugyan van, de a valóságban nem nagyon. A kormányzó PSOE (Spanyol Szocialista Munkáspárt, azok kedvéért, akiknek ez az elnevezés még mond valamit) tavasszal úgy elveszítette a helyhatósági választásokat, mint nálunk 2010-ben a „baloldal” az országot. Tényleg, megsemmisítő vereséget szenvedtek – a konzervatív Néppárt (PP) pedig tönkrement magát –, amely

helyzetből a szoci kormány egy halálugrással felérő előrehozott parlamenti választással próbált kimenekülni. A számítás (ha volt emögött számítás egyáltalán) bejött, mindenki meglepetésére a két nagy párt majdhogynem fej fej mellett végzett, minimális néppárti előnnyel. És valahogy úgy alakult, ahogyan fordított felállásban Lengyelországban is: mivel a szélsőjobb a várakozásokra rácáfolva alaposan leszerempelt, nincs olyan konstrukció, amelyben a jobboldalnak többsége lenne. Szeptember végén a Néppárt elnöke, Alberto Núñez-Feijóo a legtöbb mandátumot szerző párt elnökeként megkapta a kormányalakítási megbízást a királytól (itt az is van, de hogy meddig, az talán még annál is komplexebb kérdés, mint ha Nagy-Britanniában kérdeznénk ugyanezt; a királyi család és az ország viszonya eléggé zaklatott) – nem jött neki össze a kísérlet, úgyhogy most béna kacsaként a jelenleg is hivatalban lévő Pedro Sánchez próbálkozhat a PSOE színeiben.

A történet itt válik magyar szemszögből végképp megérthetetlenné. A PSOE-nek csak a baszk és a katalán nacionalistákkal együtt lehetne többsége. A velük való boltolást, a katalánok vezetőinek ígért amnesztiát – egy korábbi függetlenségi népszavazás nyomán rájuk rótt büntetés eltörlését – viszont a jobboldal hazaárulásnak tekinti. Itt tartunk most, október közepén: áll a bál, forrnak az indulatok, legalábbis a sajtóban, mert a hétköznapiakban béke van. Madridban és más nagyvárosokban a PP néha nagynak látszó tüntetéseket szervez (azaz kivisznek az utcára nagyjából minden harmadik párttagot, ez egy 50 milliós ország, jókora pártokkal), de olyasfajta feszültségnek, indulatnak, gyűlölködésnek, mocskolódásnak, ami mondjuk Magyarországon lenne hasonló szituációban, se híre, se hamva. Egyáltalán: ha az ember nem néz bele az esti hírműsorokba, akkor az egészről nem érzékel semmit. Itt, nálunk, Benalmadénában a leváltott szocialista polgármester ugyanúgy ott van vasárnaponként a templomban, mint korábban (az interneten kellett megnéznem, hogy ki ő: most már azt is tudom, hogy harangozott a körmenet előtt virágvasárnapon, hogy a szobrokat cipelő lányok és asszonyok egyszerre lépjenek), egyébként pedig az emberek most is pontosan ugyanannyiszor hozzák szóba a politikát, mint mondjuk a választási kampány közepén: soha.

Azt mondják, a demokrácia olyan élőlény, amelyet folyamatosan táplálni és gondozni kell. Rejtély, hogy a spanyolok hogyan csinálják, de kétségkívül demokráciában élnek, és a demokráciájuk működik, mindenféle látható gondozás nélkül. Mint ahogy az országuk is. Vegyünk egy gyakorlati példát. A napokban jött az autó a házunk előtt lévő hulladékiszlethez, és mivel gyümölcsszezon volt – itt mindig szezonja van valamelyik gyümölcsnek –, a gyűjtőtartály pedig kirepedt, végiglocsolták az utcát a messzire szagló gyümölcslével. Ismerjük a jelenséget otthonról, és a megoldását is: addig bűzlik az utca, amíg a legközelebbi eső el nem mossa a szagot. Hát Andalúziában nem: alig telt el fél óra, érkezett egy tartályos kocsis, és egy ember magas nyomású mosóval meg egy kefével tisztára sikálta az aszfaltot.

Magyarországnak, ha a saját kormányunkat hallgatjuk, a politikai stabilitás az egyik nagy versenyelőnye. Spanyolországban szó sincs semmiféle stabilitásról: két szék között vagyunk, bár egyelőre nem a pad alatt; a kor-

mány tétlenségre van kárhozthatva, a nagypolitikát feloldhatatlan ideológiai ellentétek bénítják meg – és közben az infláció a harmadik legalacsonyabb az egész EU-ban (most 3 százalék körül jár; ez lenne az MNB inflációs célja egyébként), a gazdasági növekedés is a szűk élbolyba tartozik (odahaza negyedik negyedéve recesszió, és több mint két éve rekordinfláció van – ennyit a stabilitás előnyeiről).

Két tanulság adódik ebből, egyiket sem könnyű feldolgozni. Egyrészt Spanyolországban ilyen teljesítménnyel is meg lehet bukni – mert hát a PSOE végső soron mégis megbukott, még ha nem is bukott akkorát, amekkora az önkormányzati választás után kinézett neki. Másrészt egy, a közepesnél kevésbé fejlett, mind a klíma-, mind a migrációs válságnak nálunk jobban kitett európai állam relatíve parádés fejlődésre képes mindenfajta kormányzati közbeavatkozás nélkül is. Azaz nemhogy a közmédiát, a kereskedelmi média nagy részét, az állami vállalatokat, a közintézményeket, a hatóságokat, az iskolákat, a sportot stb. nem kell leuralni ahhoz, hogy egy állam megmaradjon, sőt akár a kanyarban előzésre is képes legyen, de még csak érdemi kormányzás sem kell hozzá. Bőven elég, ha a sajtó, a vállalati szektor, a közszféra és az intézményrendszer egyszerűen békén van hagyva; ha a szabályokat többé-kevésbé mindenki elfogadja (márpedig elfogadják, például nem tojtatják a járdára a kutyákat, és az autók kikerülnek az úton a kerékpárosokat) – a többi a jelek szerint megy magától.

Úgy élünk itt, mint a marslakók vagy – ha nem hangozna annyira idétlenül Európa egyik legkellemesebb és legkiegyensúlyozottabb klímájú pontján – a száműzöttek. Véletlenül kerültünk Malagába, nem ide készültünk, kevés ismerősünk és még kevesebb barátunk van. Nem köt ide semmi az egyre szaporodó kellemes emlékeken kívül. Nem voltak sem előismereteink, sem előfeltevéseink, a messziről jött ember jó szándékú kíváncsiságával csodálkoztunk rá mindenre. A dolog lényegét tekintve vendégmunkások volnánk: eredetileg az informatikai ipar jelentős – bár az ukrajnai háború következtében mára megszűnt – lokális munkaerőhiányának és a spanyol állam uniós jövevényekkel szembeni nagyvonalúságának köszönhetjük, hogy itt lehetünk. A nyelvet lassan-lassan megtanuljuk, a kultúrával még csak barátkozunk (tervek ide vagy oda, egyetlen focimeccsen és bikaviadalon sem voltunk még, igaz, a malagai múzeumok javával már végeztünk), de az emberekből, a társadalomból, a politikából nem értünk semmit. Ellenkezőleg: minél jobban ismerjük, annál kevésbé értjük. Mi nem így nőttünk fel, nem ezt tanultuk, nem erre lettünk felkészítve. Nem ezt hoztuk otthonról. Nem ilyenek vagyunk. Talán el kellene mennünk egy tüntetésre (60 kilométeres körzetben sosem volt, mióta itt vagyunk). Belépni egy pártba. Beleolvasni egy spanyol napilapba, esetleg előfizetni egyre. Hemingwaytól már mindent elolvastunk, amit Spanyolországról írt, de az nem elég. Legalább föl kéne mennünk a Facebookra egy spanyol accounttal, és posztolni mindenféle politikai tartalmat, hogy végre találkozzunk valamilyen érzelemnyilvánítással. Egyelőre ugyanis csak az van, hogy vagy kedvelnek minket, vagy tudomást sem vesznek rólunk (az utóbbi tűnik a gyakoribbnak), de akár így, akár úgy, mindent elnéznek nekünk. Még azt is, hogy Magyarországról jöttünk.

A röszkei purgatórium és a banjskai csata

Ezekben a napokban lövöldöztek Szerbia északi és déli részein is. Északon, vagyis Szabadka környékén a hírek szerint a migránsok vagy a migráns-csempészek számolnak le egymással, időnként célba veszik a magyar határőröket is. Mint kiderült, a drága drótkerítéssel könnyen elbánnak. A szerb rendőrség tehetetlen, időnként összetereli őket, és a menekültothtonokba szállítja, de pár nap múlva újra felbukkannak, és megpróbálnak átvergődni a magyar drótkerítésen.

Egy részüknek sikerül, de ha elfogja őket a magyar rendőrség, akkor viszsza tereli őket Szerbiába, és a macska-egér harc kezdődik előlről. Vannak, akiknek sikerül legyőzni az akadályokat, és Magyarországon átvergődve a nyugati világban kötnek ki, mivel nem szándékoznak Magyarországon maradni akkor sem, ha gumibotokkal marasztalnák őket.

A véletlen úgy hozta, hogy Svájcban megismerkedtem egy ilyen „boldog migránssal”. Feleségemmel egy kis falu határán helyi buszmegállót keresve bukkantunk rá. Kérdőzködés közben először azt gondoltuk, hogy idevalósi, mert jól beszélt franciául, de kiderült, hogy németül is tud. Rugova iskolájában – így nevezte a Milošević idején működő az alternatív iskolákat – franciául és németül tanult. Furcsa fintort vágott, amikor megtudta, hogy magyarok vagyunk, de miután felvilágosítottuk, hogy szerbiai magyarok volnánk, rendkívül barátságos lett. Hát akkor mindannyian kisebbségiek vagyunk, kiáltott fel megkönnyebbültén, és szerbre váltott. Kiderült, hogy koszovói albán, aki az albán, a francia és a német mellett jól beszél szerbül is.

Elmondta, hogy jól ismeri Szabadka környékét, mivel ötször próbálkozott eljutni Nyugatra. Négyyszer elcsípték a magyar határőrök, és alaposan elnászpángolták, a verés nyomait most is őrzi. Meg is mutatta a svájci orvosoknak, akik szörnyen felháborodtak. Hogy lehet így megverni egy embert, mondogatták. Egy svájci ezt sehogyan sem tudja feldolgozni.

Az ötödik próbálkozása azonban sikerre járt, Ausztrián keresztül eljutott Svájcba, ahol jelentkezett a rendőrségen. Két hétig táborban volt, aztán tartózkodási engedélyt kapott. Építési szakmunkás, aki azonnal munkát is kapott, amivel nagyon elégedett. A svájciaknak nagy szükségük van franciául és németül beszélő szakmunkásokra. Az járt az eszemben, hogy vajon az a magyar rendőr, aki verte ezt az albán migránst, tudott-e olyan jól németül és franciául, mint az albán szakmunkás. Már csak azért is merült fel bennem a kérdés, mert Svájcban a rendőrök tudnak németül és franciául, az olasz kantonokban természetesen olaszul is. A vasúti kalauzok is többnyelvűek.

Az albán szakmunkásnak sikerült Svájcba kihozatni a családját is. A felesége varrónő, egy magáncégnél kapott munkát. Gyereke francia iskolába jár. Nagyon elégedett, nemcsak a jövedelemmel, hanem a bánásmóddal is. A svájci rendőrök nem verik az albánt, mint a magyarok, mondta, és nem győzte dicsérni a svájci adminisztrációt. Egy igazi svájci patriótával találkoztam. A gazda módfelett elégedett a munkájával, és gondoskodik munkaengedélyének a meghosszabbításáról. Jó szakmunkás vagy – szükségünk van rád. Ha tisztességesen viselkedsz, akkor nincs semmi gondod, mondta neki a gazda. Valaha régen, több mint száz évvel ezelőtt ez megszokott jelenség volt, az emberek összevissza vándoroltak Európában, a szakmunkásoknak és a mesteremberjelölteknek pedig kötelező volt.

Ez az érem egyik oldala. A másik pedig a Szabadka környéki lövöldözés, amely tényleg megengedhetetlen, és beláthatatlan konfliktusokkal jár. Ez arra figyelmeztet bennünket, hogy két dologról van szó: a migrációról és a népvándorlásról. Migráció volt és lesz, népvándorlás azonban ritkán történik, akkor is elemi erővel tör fel. És erőszakkal járt. Erről nekünk, magyaroknak a honfoglalásos időkből van némi tapasztalatunk. Aki összemossa a kettőt, az a szőnyeg alá sepri a földkerekségen érzékelhető új globális népvándorlás veszélyeit, buktatóit és csapdáit.

A magyar–szerb határon a fegyverpogás közepette a békés utasoknak is akad gondjuk. Évekkel ezelőtt a kínaiak építeni kezdték a Belgrád–Budapest gyorsvasutat. Sokáig halogatták, de végül munkához láttak. A Belgrád–Újvidék szakasz ünnepélyes felavatási ünnepségén Orbán Viktor magyar kormányfő és Aleksandar Vučić szerb államelnök ecsetelték, hogy pár óra alatt tesszük meg az eddig hat óra hosszát tartó utat és éltették a szerb–magyar barátságot és testvériséget, amely a kínaiaknak köszönve az úthálózatban is megvalósul.

Hallom a tapsok visszhangját, de közben kiderült, hogy a kínaiak felhagytak az építkezéssel, mert probléma merült fel a biztosítóberendezések EU-s szabványainak való megfeleléssel. Vučić elnök rögvest bejelentette, ha török, ha szakad, a szerbiai rész elkészül. A két ország közötti közlekedés azonban ezzel nem oldódik meg, hiszen az építkezés kezdete óta megszűnt a vasúti közlekedés Belgrád és Újvidék között. Csak autóbusszal közlekedhetnek azok, akiknek nincs személyautójuk. Azoknak át kell esni a szerb–magyar barátság röszei purgatóriumán. Az átkelőhelyet pedig nevezzék a Magyar–Szerb Barátság Határátkelőnek.

Ezekben a napokban sürgősen Budapestre kellett utaznom, hogy laudáljam a Balassi műfordítási nagydíjjal kitüntetett Detoni Xéniát. Késő délután indultam a Flixbusszal, és kora reggel érkeztem meg Budapestre. A szerb határon „csak” másfél órát várahoztunk. Panaszunkra a szerb határrendőrök széles mosollyal tudunkra adták: csak ezután jön a feketeleves.

Sajnos, igazuk volt. A magyar határon több mint hét órát várahoztunk. Voltak, akik tudni vélték, hogy migránsokat keresnek. Fiatal angol, német, francia hátizsákos fiatalok a várahozó türelmetlen autósok hangos túlkönlése, koncertje közben arra gyanakodtak, hogy bizonyára nagyon rossz a viszony Szerbia és Magyarország között, ezért ilyen lassú az ellenőrzés.

A fejemet csóváltam. Az angolok nem értenek a barátságához meg a kelet-közép-európai és a balkáni diplomáciához. Honnan lenne rossz, hiszen a két ország vezető politikusa között sosem volt ilyen erőteljes baráti viszony.

Északon lövöldöztek a népvándorlók, miközben a politikusok a röszkői purgatórium szenvedő alanyainak a nyitott határokról nyilatkoztak. Ilyen világban élünk. Délen viszont nem a nyitott határokról értekeznek, hanem újból meg akarják húzni őket, ezért egyre harciasabban lövöldöznek. Egy csoport állig felfegyverzett szerb polgár Banjska falu környékén tüzet nyitott a koszovói rendőrségre. Egy koszovói albán rendőr a halálát lelte, kettő pedig súlyosan megsérült. A koszovói rendőrség jelentése szerint három terrorista életét veszette, négyet letartóztattak. A fegyveres szerbek maszkot viseltek. A nemzetközi sajtó és az EU-politikusok terrorizmusnak nevezték ezt az akciót. Egyes hírmagyarázók szerint a „banjskai csatával” valójában elő akarták készíteni a szerb katonaság bevonulását Koszovóba. Aleksandar Vučić kormányfő szerint ilyen szándék nem volt, Szerbiának semmi köze a terrorista akciókhoz, de – hangsúlyozta Vučić – ő személyesen rokonszenvez a szerbek jogaiért harcoló polgárokkal, akik ezúttal elkeseredésükben elvetették a sulykot.

Felmerül azonban a kérdés, honnan a komoly és gazdag fegyverezési? Honnan kerültek elő a különböző kaliberű fegyverek, a rakétavető, a robbanóanyagok, a detonátorok, a drónok, az autótáblák Szerbia különböző városainak rövidítéseivel, a kézigránátvetők, amelyek többségét 2021-ben gyártották. Az is kiderült hogy a harcosok között jelen volt Milan Radojičić, a koszovói szerbek vezető politikusa, aki egyébként a leggazdagabb szerb üzletemberek közé tartozik, annak köszönve, hogy rengetek szerb állami megrendelést élvez. Az újságírók szimatolni kezdtek Milan Radojičić vagyona után. Kiderült, hogy Koszovó északi részen olyan luxusvillát épített magának, amit a legrangosabb magyar politikusok is megirigyelhetnek. Vučićnak erre is akadt válasza. Radojičić kiváló szerb hazafi, akit Koszovó területén épített magának luxusvillát, és nem hagyta el a szülőföldjét. Arra azonban nem talált megbízható választ, hogy honnan a fegyver, és ki szervezte a koszovi terrorakciót.

Mindeközben Szerbiában újabb biztonságpolitikai gondok merültek fel. Kiutasították az országból a Putyin-ellenes demonstrációkat szervező orosz polgárokat, mert veszélyeztetik az ország biztonságát. Másrészt azonban folytatódnak a Putyint támogató rendezvények. A kormányközeli sajtóban szinte immár megszokott az Ukrajna-ellenes retorika.

Északon továbbra is lövöldöznek, délen viszont ideiglenesen csillapodtak a kedélyek, amikor váratlan hír röppent fel. A Hamász harcosai betörték Izraelbe, és válogatás nélkül gyilkolták az eléjük kerülő polgárokat, köztük asszonyokat, gyermekeket. Sok polgárt túsul ejtettek és magukkal hurcoltak. Izrael erre megtorló akciókkal válaszolt azzal a céllal, hogy felszámolja a Hamász terrorszervezetet. Kezdődik az újabb „lokális háború” globális következményekkel. A szerb kormány elítélte a Hamász terrorakcióját, válaszként Újvidéken másnap demonstráltak palesztinpártiak, akikre rokonszenvvel tekintenek a kormányközeli médiumok. Előzőleg egyetlen

Hamász-ellenes tüntetés sem volt. Belgrádban is tüntettek a palesztinpártiak, de kivonultak az utcára azok is, akik elítélték a Hamászt. Az érdekesség kedvéért érdemes megemlíteni, hogy csatlakoztak hozzájuk az ukrajnai menekültek is. A szerbiai politika tele van paradoxonnal. A kormány békét hirdet, ám a városok falain egyre-másra tűnnek fel azok a falfestmények, amelyeken óriási betűkkel igénylik a szerb katonaság bevonulását Koszovóba. Ez felhívás a háborúra, de a falfestmények szerzőit senki sem vonja felelősségre. A szerb kormány elítél mindennemű erőszakot, ám a városok házainak falait Ratko Mladić, a srebrenicai genocídium miatt Hágában életfogytiglani börtönre ítélt politikus falfestménye díszíti. Egy hölgy tojással dobálta meg a falfestményt, mire a bíróság garázdaság miatt súlyos pénzbüntetésre ítélte. Nincs ebben semmi meglepő és váratlan, hiszen a délszláv háború bajnokait nemzeti hősként tisztelik, emlékirataik kiadását kormánypénzből finanszírozzák, és természetesen az állami iskolákba is meghívják őket, hogy előadásokat tartsanak a hősi időkről. Szerbia polgárainak nyolcvan százaléka elutasítja a NATO-tagságot. A lakosság egyik fele belépne az EU-ba, a másik fele pedig nem. Az utóbbi időben az EU-ellenesek enyhe fölénybe kerültek. Mindeközben a magyar kormány erélyesen követeli Szerbia mielőbbi felvételét az EU-ba.

Parászka Boróka

75

Ha felszáll az irracionalitás köde

Brutálisan szembesített az októberi terrortámadás minden kibeszéletlenséggel, tisztázatlansággal, megoldatlansággal. A gázai övezetközeli kibucok és a Nova Fesztivál elleni támadást mindenféle hasonlattal, analógiával próbálták feldolgozhatóbbá tenni, hasztalan. Másfél ezer ártatlan ember halt meg – sajnos nem ez a rendkívüli. Még csak a támadás brutálítása sem. Évek óta háborúk, tömeggyilkosságok korát éljük, ez a legutóbbi Aleppó ostroma és Bucsa után jött, mondhatjuk, hogy a legújabb kori észvesztés, rémület, lealjasodás módszeresen alakul, terjed. Az Izraelben történt terrortámadás elviselhetetlenségéhez hozzátesz a tudat, hogy nagyon sok minden elkerülhető vagy megelőzhető lett volna. Ezernyi felelősségen osztozunk mindannyian, akik most barátainkat, ismerőseinket, kollégáinkat gyászoljuk, tehetetlenül nézzük milliók vergődését. A felelősség és a gyász pedig nehezítette vagy éppen ellehetetlenítette egymást. Ez az, ami most rendkívüli és feldolgozhatatlan.

Mit kellett volna tenni? Mit kellett volna másként tenni? Kinek kellett volna védelmet, biztonságot nyújtania? Kinek volt hatalmában megelőzni ezt a mézárhlást? Ki az, aki hamis illúziókat, biztonságérzetet keltve akadályozta a felkészülést, a rákészülést? Ilyen kérdések keringtek rögtön a gyilkosság-sorozat után. Még a valódi áldozatok teljes számát, kilétét nem is lehetett

tudni, de már elindult a karaktergyilkosságok sorozata, az ellenségképzés. Minden szinten, a legváratlanabb oldalakon.

Győtrő, de az októberi terrortámadás első, közvetlen következménye, hogy meg kellett tanulni taktikázva kommunikálni úgy, hogy még véletlenül se használhassa semmilyen propaganda a saját céljaira. A terrortámadás a világszerte zajló propagandaháború új fejezetének nyitánya is volt egyben. Mesterséges intelligenciával generált képek, hangok, dokumentumok tévesztették meg az embereket. A korábban áthághatatlannak vélt politikai szembenállások, határvonalak átrajzolódtak.

Most a rettegés diktálta, hogy „ki hol áll”, a gyilkosság irracionálisát a félelem irracionálisága súlyosbította, és ez sajnos a traumák feldolgozását, az események értelmezését is nehezítette.

Tulajdonképpen a legújabb kori autokráciák, diktatúrák fondorlatosan, bonyolultan, a társadalom legszélesebb rétegeit elérő félelemből építkeztek az elmúlt két évtizedben. A félelemkeltés legújabb kori technológiájával, esztétikájával, narratíváival. Észre sem vettük, hogy ki mindenkibe és milyen mértékben vert fészket a félelem. A régi kategóriák, meghatározások már elégtelenek. Nem elég annyit mondani: nacionalizmus, rasszizmus – és az összes társult szociopátia. A félelem lett a mindennapi létmód, és a szűkebb közösségek, a nagy társadalmi egységek is félelemből állnak össze, az tartja egyben ezeket a rendszereket. A félelmet pedig az autokrata adagolja, irányítja. És az ő hatalmát is erősíti. Rettenetes leírni, de az októberi terrortámadással a félelem politikája érett be. Ezekben a hetekben mindenki, kivétel nélkül mindenki rettegett valamitől. És erről a rettegéstől, a menekülési vágyról immár mindenki nyíltan is beszélt. Paradox módon ez a nyíltság sem segített, sokkal inkább a félelmet erősítette.

Orbának tulajdonképpen igaza volt – megszámlálhatatlanul sokszor lehetett hallani ezt a mondatot a terror heteiben olyanoktól, akiknek korábban eszükbe sem jutott támogatólag kiejteni a magyar autokrata nevét. Csak azért vált most hirtelen elfogadhatóvá a magyarországi rendszerszintű önkény, mert ez is az erő, a kizárólagosság nyelvét beszéli. Ma pedig ezt tévesztik össze tömegek a biztonsággal.

Mindeközben „a baloldal” végleg szitokszóvá vált. „A baloldal” támogatja a terrort, a terroristákat. „A baloldal” az oka annak, ami történt. E mondatok is sűrűn záporoztak. S amíg eddig azért volt szkepszis a hasonló politikai hangulatkeltéssel szemben, most szinte általános elfogadásra talált ez a vád is.

Néhány nappal a terrortámadás előtt nagyszabású demonstrációt tartottak Izraelben (baloldali) békeaktivisták. Arra figyelmeztettek, hogy ha tovább élesednek a konfliktusok, kontrollálhatatlan erőszak veheti kezdetét. A demonstrációról, a (baloldali) békemunkáról, békéltető programokról nem csak a magyar hírfogyasztó nem hallott, de világszerte kevés hír jelent meg ilyesmiről. Ahogy az sincs benne a köztudatban régóta, hogy milyen ádáz politikai támadások érik azokat, akik csökkentenék a feszültségeket, enyhítenék a szembenállásokat. Ez a láthatatlanság, ez a marginalizálhatóság, eljelentékteleníthetőség nyilván azoknak is felelőssége, akik a partvonalra szorulnak. Mondanám, hogy „a baloldalé”, de belesétálnék a csapdába.

A „baloldal”, amit az önkényuralmi rendszerek, propagandisták, valamint azok ostromoznak, akik maguk is az autokráciák ellenzékéhez tartoznak, nem létezik. Nagyon sok a társadalmi méltányosságot hirdető nemzetközi irányzat, mozgalom, párt. Ezek között néhol termékeny viták, olykor éles szembenállások vannak. A méltányosság iránti elkötelezettség ugyan egy platformra sorolja őket, de ez nem azt jelenti, hogy volna egy szerves, egységes konszenzusközösség. Végül is a nem létező egységes baloldal egyetlen felfüggeszthetetlen konszenzusa, hogy a méltányosságról (egyenlőségről, igazságosságról) folytatott vita nem korlátozható, abból senki semmilyen indokkal nem szorítható ki. „A baloldal” ismertető jele, hogy vitában áll, elsősorban önmagával, folyamatos kritikát gyakorol, folyamatosan felülvizsgál. Különösen igaz ez olyan konfliktusok esetében, mint amilyent most Izraelben láttunk.

„A baloldal” számtalan szereplője sokféle, egymást kizáró álláspontot is képviselt, egymást kizáró retorikával, politikai technikákkal, taktikákkal. Ezeknek a sokféle megszólalásoknak a gyökere mind oda vezet vissza: mindenféle konfliktuskezelés, áldozatvédelem alapja a társadalompolitika és a szociális biztonság. Hogy aztán ki mit ért társadalompolitika és szociális biztonság alatt, az már heves viták tárgya. Az utóbbi hetekben valóban elviselhetetlenek, sokszor színvonaltalanok, esetenként megtévesztőek voltak ezek a viták.

E különbségekről a hazai tájékozódni akarók zöme mit sem tud. És nem is akarnak tudni semmit, mert most a rettegő emberek gyors védelmet és biztos garanciát akarnak, hogy hasonló tömeggyilkosság nem következik be, a még fogságban lévő túsok a lehető leghamarabb kiszabadulnak, a bűnösök megbűnhődnek. Ezt az igényt most, legalábbis a felületes, felelőtlen ígérgetés szintjén az erő politikája elégíti ki. Ergo Orbánnak és a többi erőbűvészeknek, erőakrobatának, erőilluzionistának igaza lesz.

De legalábbis hatalma lesz a rettegés országában.

„A baloldalnak” ezt a totális hatalomátvételt tudomásul kell vennie. A nacionalizmus, az autokrácia kritikusaiknak is. Mindenkinek, aki tudja, hogy a társadalmi racionalitás nem iktatható ki, nem lehet felfüggeszteni. Most az irracionális pillanatában vagyunk, az erőszak köde telepedett ránk.

Néhány héttel a támadássorozat után Hannah Arendtről és Simon Wiesenthalról írtam rövid cikket. Azért, hogy érzékeltessem: az irracionális bosszú, az elnyomás miszticizálása, irracionálissá maszkírozása, a jogérvényesítés és jogvédelem helyett a bosszú hajszolása mennyire ellehetetleníti a tényleges és érdemi ellenállást. Arra gondoltam, ha van hiteles hang, ami még ebben a pillanatban is meg tudja értetni az emberekkel, hogy az észszerűség létérdek, akkor az Hannah Arendt és Simon Wiesenthal. Elszámítottam magam: sem Arendt, sem Wiesenthal nincs már annyira benne a köztudatban, hogy hivatkozási alapot jelenthessenek. Aki pedig ismeri még őket, az vagy nem ismeri eléggé ezeket az életműveket, vagy nem fogadta el azokat.

És itt érünk el a „balliberálisnak”, „liberálisnak” tekintett társadalmi inkkal való szembenézéshez, amelyre szintén ebben a tragikus pillanatban kényszerülünk. Évtizedek óta szajkózzuk, hogy az újkori autokráciák, dik-

tatúrák leépítik a jogállamiságot, aláássák a fékek és ellensúlyok rendszerét, semmibe veszik az emberi jogokat, a személyiségi jogokat, úgy általában a jogbiztonságot.

És akkor elérkezünk egy ilyen tömegyilkossághoz, és világszerte magyarázni kell: mi a kegyeleti jog? Mi az áldozatvédelem? Mi különbözteti meg a jogszolgáltatást, a jogvédelmet az újabb és újabb atrocitásokat szülő bosszútól? Ki a jogalany? Miért nem tartható a kollektív bűnösség elve?

Sajnos e vitákban Hannah Arendtre nem lehet hivatkozni. Nem azért, mintha minderről nem volna lényeges mondanivalója. És nem is csak amiatt, mert eleve felszínesen és előítéletekkel fogadta az életművét, különösen a magyar olvasó. Az általános, generációkon átívelő olvasatlanság miatt nem lehet rá hivatkozni. A „balliberális” műveltség tűnt el, ha szabad ilyen egyszerűen fogalmazni (nem lenne szabad, de kénytelen vagyok).

A liberális, tudásalapú demokráciákban először a tudást erodálta az épülő autokrácia. Ez üt most vissza. A nagyon sokféle baloldálnak nincs nyelve, nincsenek fogalmai ahhoz, hogy ezt az eróziót visszajára fordítsa, helyrehozza. Az erőszak és a rémtörténetek nyelvével, egyszerűségével szemben ugyan mit kínálhat? Azt az ígéretet, feddést, hogy minden sokkal bonyolultabb. Minden csak információfeldolgozással, hosszas, kemény racionalizálással érthető meg és oldható meg. Hogy az érzelmi kielégítés, az indulatgerjesztés és levezetés sokfelé visz, a megoldás, pacifikálás, kríziskezelés felé történetesen nem. Ezzel az ígérettel mit kezdjen a fájdalomtól üvöltő gyász-közösség? Semmit. Ez az ígéret az irracionális ködében nem érvényesül.

78

Néhány baloldali hübrisz tovább súlyosbítja a helyzetet. Például az, hogy ha „ellenindulatokat” keltünk, ha versenyre kelünk az ellenségképek gyártásában, ha a megszegyenítés politikáját gyakorló önkényuralmi rendszereket és híveiket megszegyenítjük, akkor sikeres lesz az ellenállás. Nem lesz sikeres, a diktatúrák kétélű fegyvere nem fordítható vissza, az mindig csak és kizárólag az elnyomottakat, a marginalizáltakat, a hatalom nélkülieket fogja megsebezni, megsemmisíteni.

A nürnbergi per dokumentumait olvasom ezekben a hetekben. Van egy nagy tanulsága ennek a felbecsülhetetlen örökségnek. Elnézést, hogy ragaszkodom a bugyuta metaforához (minden szókép megelőzi a magyarázatok és érvelések rendszerét), de be kell látnunk, hogy várni kell, míg felszáll az irracionális köde. Várni kell, amíg eljön a racionális kármentés, jóvátétel és újjáépítés kora. El fog jönni ez a pillanat, ez Nürnberg ígérete, biztonsága is. És ha az elmúlt majdnem nyolcvan év semmivel össze nem vethető tapasztalatát tekintjük, ennél erősebb ígéret és biztonság nem adható. Az a kikezdhethetlen következetesség, ahogy Arendt kivárta, végigülte és dokumentálta Eichmann perét, semmivel nem helyettesíthető. És végül, eltörlhetetlenül Arendté lett az utolsó szó. És övé az új világunk első szava is.